

Na podlagi 60. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg) in 27. člena Statuta Mestne občine Ljubljana (Uradni list RS, št. 24/16 – uradno prečiščeno besedilo) je Mestni svet Mestne občine Ljubljana na svoji 11. seji dne 3. 2. 2020 sprejel naslednji

SKLEP

o potrditvi Načrta upravljanja Rimskega zidu na Mirju za obdobje 2020-2025

1. člen

S tem sklepom se potrdi Načrt upravljanja Rimskega zidu na Mirju za obdobje 2020-2025, ki je kot priloga sestavni del tega sklepa.

2. člen

Ta sklep začne veljati z dnem, ko ga sprejme Mestni svet Mestne občine Ljubljana.

Št. 610-12/2016-30
Ljubljana, 3. 2. 2020



Župan
Mestne občine Ljubljana
Zoran Jankovič

RIMSKI ZID NA MIRJU (EŠD: 22658)

NAČRT UPRAVLJANJA



Naročnik: Mestna občina Ljubljana

Izdelovalke:

Lena Jevnik, Škrjančevo 76, 1235 Radomlje

mag. Maja Oven, univ. dipl. um. zgod., samozaposlena v kulturi, mat. št.: 2557398000

Irena Vesel, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana

December 2019

Kazalo vsebine

I. POVZETEK	5
II. UVOD	7
III. PRAVNA PODLAGA IN ZAŠČITA KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE	8
1. ODLOK O RAZGLASITVI DEL ARHITEKTA JOŽETA PLEČNIKA V LJUBLJANI ZA KULTURNE SPOMENIKE DRŽAVNEGA POMENA (Uradni list RS, št. 51/09, 88/14, 19/16, 76/17 in 17/18)	8
2. ZAKON O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg)	10
3. ODLOK O OBČINSKEM PROSTORSKEM NAČRTU MESTNE OBČINE LJUBLJANA – IZVEDBENI DEL (Ur. l. RS, št. 78/10, 10/11 – DPN, 22/11 – popr., 43/11 – ZKZ-C, 53/12 – obvezna razlaga, 9/13, 23/13 – popr., 72/13 – DPN, 71/14 – popr., 92/14 – DPN, 17/15 – DPN, 50/15 – DPN, 88/15 – DPN, 95/15, 38/16 – avtentična razlaga, 63/16, 12/17 – popr., 12/18 – DPN in 42/18)	11
4. SKLEP O NAČRTU UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKEGA PARKA EMONA (Uradni list RS, št. 80/13)	11
IV. LOKACIJA, LASTNIŠTVO IN UPRAVLJANJE	13
V. PREDSTAVITEV KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE	14
A. Položaj in geografske koordinate konstitutivnega elementa dediščine	14
B. Zgodovina in opis konstitutivnega elementa dediščine	14
VI. OPREDELITEV KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE	16
A. Meje spomenika	16
B. Definicija vplivnega območja	16
C. Dejavniki tveganja	16
1. Naravni faktorji	16
a. Potresna ogroženost	17
b. Požarna ogroženost	17
c. Poplavna ogroženost	17
d. Ekstremni vremenski pojavi	17
e. Vremenski vpliv na dediščino	17
2. Človeški faktor (vandalizem, turizem in promet, nepravilno vzdrževanje)	18
VII. STANJE KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE	18
VIII. UPRAVLJANJE KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE	19
A. DEJAVNOSTI 2014-2019	19
B. UPRAVLJANJE FIZIČNE SUBSTANCE SPOMENIKOV	20
C. UPRAVLJANJE MEHKIH VSEBIN	21
D. MONITORING	22
IX. DOSTOPNOST ZA OBISKOVALCE	22
X. PRILOGI	24
1. Pismo o nameri o prihodnjem sodelovanju pri upravljanju Arheološkega parka	

I. POVZETEK

Načrt upravljanja za **Rimski zid na Mirju** (EŠD 22658) sledi izhodiščem načrta upravljanja, ki ga pripravlja skupina strokovnjakov za nominacijo vpisa Plečnikovih del na UNESCO Seznam svetovne dediščine.

Gre za kulturni spomenik z arheološkimi, vrtnoarhitekturnimi, umetnostnimi, zgodovinskimi in naselbinskimi vrednotami. Kot arheološki spomenik je tudi del načrta upravljanja Arheološkega parka Emona. Za Plečnikove intervencije v arheološko substanco obzidja rimske Emone je bil v procesu priprave nominacije na UNESCO Seznam svetovne dediščine narejen nov načrt upravljanja.

V načrtu upravljanja spomenika je predstavljena pravna podlaga zaščite spomenika, lokacija, lastništvo, predstavitev spomenika, meje spomenika in vplivnega območja. Vsebuje tudi dejavnike tveganja, stanje spomenika, upravljanje spomenika v letih 2014-2019, akcijski načrt upravljanja spomenika 2020-2025 in dostopnost za obiskovalce.

Rimski zid na Mirju je spomenik državnega pomena, kar pomeni najvišjo stopnjo zaščite na nacionalnem nivoju. Lastnika spomenika sta Mestna občina Ljubljana in Univerza v Ljubljani (Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo), spomenik upravlja javni zavod Muzej in galerije mesta Ljubljane.

Skupni upravljavalec bo v okviru svojih pristojnosti poskrbel za koordinacijo med vsemi deležniki oziroma posameznimi upravljavci, raziskovanje, preučevanje, promocijo in prezentacijo ter pomoč in svetovanje pri pripravi dokumentacije za pridobivanje finančnih sredstev na različnih javnih razpisih.

Z načrtom upravljanja opredeljujemo vizijo in strateški cilj na področju upravljanja, vzdrževanja in dostopnosti, oziroma komuniciranja z javnostjo.

Akcijski načrt je izdelan na osnovi konservatorskega načrta in dodatno pridobljenih podatkov od upravljavca in vzdrževalcev. V akcijskem načrtu dejavnosti za obdobje 2020-2025 so navedeni ukrepi, ki so potrebni za varovanje spomenika in bi jih morali opraviti za zagotovitev primerne stanja za obstoj avtentičnosti spomenika. To so operativni ukrepi na področju zaščite in upravljanja, operativni ukrepi na področju konservatorskih in restavratorskih posegov in operativni ukrepi za zmanjšanje dejavnikov tveganja. V načrtu upravljanja so opredeljeni še kazalci za opravljanje monitoringa za fizično substanco spomenika in merila za uspešnost izvedenih konservatorsko restavratorskih posegov. V načrtu upravljanja je podana tudi informacija o dostopnosti za obiskovalce. Rimski zid na Mirju je ohranjen *in situ* in ves čas javno dostopen.

Na podlagi rezultatov spremljanja stanja spomenika, rednega vzdrževanja in monitoringa, tudi nad obiskom, se lahko oblikujejo novi utemeljeni predlogi za spremembe in dopolnitve načrta upravljanja. Upravljavalec spomenika je dolžan skupnemu upravljavcu ažurno poročati o vseh dogajanjih na fizični substanci spomenika po potrebi, sicer pa vsaj enkrat na leto. Zaradi morebitnih sprememb pri dostopnosti za obiskovalce in drugih spremembah, ki bi

nastale zaradi urgentnih konservatorsko restavratorskih posegov na fizični substanci spomenika, tega načrta upravljanja ni potrebno spreminjati.

Pristojnosti za procese izvajanja in spreminjanja načrta upravljanja kot strateškega dokumenta za obdobje do leta 2025 ima Oddelek za kulturo Mestne uprave Mestne občine Ljubljana (v nadaljnjem besedilu: OK) v imenu lastnika, v sodelovanju z javnim zavodom Muzej in galerije mesta Ljubljane kot upravljavcem in Zavodom za vrsto kulturne dediščine Slovenije (v nadaljnjem besedilu: ZVKDS). Ta načrt upravljanja potrди Mestni svet Mestne občine Ljubljana.

Akcijski načrt v okviru tega načrta upravljanja je podlaga za pripravo proračuna ali rebalansa proračuna Mestne občine Ljubljana za posamezno leto, ki ga vsebinsko in finančno pripravi pristojni oddelek Mestne uprave Mestne občine Ljubljana, potrди pa Mestni svet Mestne občine Ljubljana. V proračun za posamezno leto se iz akcijskih načrtov vključijo naloge skladno s finančnimi zmožnostmi upravljavca v posameznem letu.

Večinska financerja delovanja javnega zavoda Muzej in galerije mesta Ljubljane sta Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Ljubljana, ki zagotavljata sredstva iz proračuna ali rebalansa proračuna za tekoče leto, in sicer za varovanje in ohranjanje fizične substance spomenika, kot je opredeljeno v akcijskem načrtu tega načrta upravljanja.

Sredstva za tekoče vzdrževanje in urejanje okolice v proračunu Mestne občine Ljubljana za posamezno leto predvidi Oddelek za gospodarske dejavnosti promet Mestne občine Ljubljana (v nadaljnjem besedilu: OGD).

Lastnik dela spomenika Rimski zdi na Mirju je tudi Univerza v Ljubljani, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, ki mora zagotoviti sredstva za ohranjanje fizične substance svojega dela spomenika. Podlaga za to je Pismo o nameri o prihodnjem sodelovanju pri upravljanju Arheološkega parka Emona št. 610-2/2011-52 z dne 12. 7. 2013, ki je v prilogi tega načrta upravljanja.

Skladno z drugim odstavkom 59. člena in z drugim odstavkom 60. člena ZVKD-1 načrt upravljanja v okviru potrditve dosjeja nominacije z delovnim naslovom Brezčasna humanistična arhitektura Jožeta Plečnika na UNESCO Seznam svetovne dediščine sprejme Vlada Republike Slovenije.

II. UVOD

Rimski zid na Mirju je južna stranica obzidja nekdanje rimske kolonije Emone. Ta je bila po prvih izkopavanjih in raziskovanjih kustosa Walterja Schmidta v letih 1909-1912 rekonstruirana, meja med originalom in rekonstrukcijo označena z linijo prodnikov, potem pa na vrhu zavarovana tako, da so jo pokrili s travno rušo. V 20-ih letih 20. stoletja so zaradi širitve mesta zid občinski svetniki hoteli porušiti. Proti temu se je tedaj zavzel konservator France Stele, načrte za ohranitev in današnjo prezentacijo v sklopu arheološkega parka pa je izdelal arhitekt Jože Plečnik. V 30-ih letih 20. stoletja je bil arheološki park po njegovih načrtih tudi urejen. Z novimi prehodi, arhitekturnimi dopolnitvami, lapidarijem in zasaditvami je Plečnik ohranil in vključil nekdanje rimsko obzidje v razvijajoče se urbano okolje in tako poglobil večplastni kulturni pomen mesta Ljubljana.

V okviru priprave nominacije za vpis Plečnikove arhitekture na UNESCO Seznam svetovne dediščine so bili narejeni in dopolnjeni konservatorski načrti za vse sestavne dele nominacije. Rimski zid na Mirju je imel edini narejen načrt upravljanja v okviru širšega območja Arheološkega parka Emona, ki je bil vzpostavljen leta 2013, zato konservatorskega načrta ni bilo potrebno na novo izdelati. Konservatorski načrt je bil narejen leta 2012 in je še v veljavi.

V procesu nominacije so bile ugotovljene pomanjkljivosti v definiciji območja in vplivnega območja spomenika Rimski zid na Mirju v Odloku o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Uradni list RS, št. 51/09, 88/14, 19/16, 76/17 in 17/18), zato bosta Ministrstvo za kulturo in ZVKDS te pomanjkljivosti odpravila in o tem obvestila lastnike in upravljavca.

V procesu priprave nominacije se vzpostavlja dvostopenjski način upravljanja po UNESCO smernicah in temelji na sodelovanju med skupnim upravljavcem in posameznimi upravljavci nominiranih Plečnikovih del na UNESCO Seznam svetovne dediščine. Načrti upravljanja posameznih spomenikov ali spomeniških območij so izvedeni vzporedno z nastajajočim skupnim načrtom upravljanja in s pripravo nominacije. So sestavni del skupnega načrta upravljanja in po vsebini obsegajo upravljanje in varovanje fizične substance posameznega spomenika ter upravljanje in nadzorovanje obiska, kjer je to smiselno, medtem ko je skupni upravljavec zadolžen za mehke vsebine in koordinacijo med posameznimi upravljavci.

Namen in cilj načrta upravljanja za Rimski zid na Mirju je ohranjanje njene izjemne univerzalne vrednosti. Zato načrt upravljanja definira varovanje in ohranjanje fizične substance, urejanje dostopnosti ter sodelovanja pri upravljanju mehkih vsebin s skupnim upravljavcem.

III. PRAVNA PODLAGA IN ZAŠČITA KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE

1. ODLOK O RAZGLASITVI DEL ARHITEKTA JOŽETA PLEČNIKA V LJUBLJANI ZA KULTURNE SPOMENIKE DRŽAVNEGA POMENA (Uradni list RS, št. 51/09, 88/14, 19/16, 76/17 in 17/18)

Za kulturne spomenike državnega pomena so s tem odlokom razglašena dela arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani, in sicer enote nepremične kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: enote) ali njihovi deli. Izbrane enote imajo posebno kulturno vrednost, ker so izrazit dosežek ustvarjalnosti ter pomemben del prostora in dediščine Republike Slovenije. Enote imajo izjemen kulturni pomen za Republiko Slovenijo. Poseben pomen imajo kot celota, imenovana Plečnikova Ljubljana, zlasti za glavno mesto Slovenije. Poseben družbeni pomen posamezne enote je lahko: kulturni, arheološki, arhitekturni, etnološki, naselbinski, umetnostni, vrtnoarhitekturni in zgodovinski. Enote so varovane z namenom ohraniti ustvarjalno delo arhitekta Jožeta Plečnika in njegovih sodelavcev v Ljubljani kot dragoceno kulturno vrednoto. Razglasitev omogoča boljšo posamezno in celostno prepoznavnost, spodbuja spomeniškovarstveno in znanstvenoraziskovalno delo ter primerno rabo spomenikov.

Načrt upravljanja zajema komponento Ljubljana – Rimski zid na Mirju (EŠD 22658), ki je varovana s 37. členom tega odloka. Enota je kulturni spomenik z arheološkimi, vrtnoarhitekturnimi, umetnostnimi, zgodovinskimi in naselbinskimi vrednotami. Vrednote, ki utemeljujejo razglasitev za kulturni spomenik državnega pomena, so:

- po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika je bil v letih 1927–1956 ob ulici Mirje avtorsko rekonstruiran del južnega obzidja rimskega mesta Emone, ki vključuje lapidarij antičnih izkopanin in nove prehode v obzidju, nadgrajene z elementi klasicistične arhitekture,
- dodatno s parkovno površino urejen zid je najdaljša prezentacija obzidja rimskodobne Emone v Ljubljani,
- ureditev kaže izjemno ustvarjalnost avtorja v reinterpretaciji antike in njenega vključevanja v kulturno-krajinski prostor urbanističnega konteksta mesta.

Varovani elementi spomenika so:

- rekonstruirani, nadzidani obrambni zid,
- dekorativno vzdane spolije,
- v park postavljeni kamniti antični izdelki (sarkofagi, stebri),
- vrtnoarhitekturni elementi.

Za spomenik veljajo varstveni režimi iz prvega, drugega, četrtega, petega, šestega in sedmega odstavka 56. člena tega odloka.

Prvi odstavek 56. člena opredeljuje splošni varstveni režim, ki določa:

- celostno ohranjanje imenovanih varovanih elementov spomenika,
- zagotavljanje ustrezne namembnosti celote in posameznih enot skladno z varovanimi

- vrednotami spomenika in prvotnimi namembnostmi,
- podreditev vseh posegov v spomenik in njegove enote ohranjanju spomenika v obliki, legi, gabaritih, konstrukciji, materialih, strukturi in barvni podobi,
 - prepoved spreminjanja varovanih elementov spomenika; če je spomenik ali njegov varovani del okrnjen, je treba zagotoviti povrnitev v prvotno stanje na stroške povzročitelja,
 - prepoved premeščanja spomenika ali njegovih delov, razen če je premestitev nujna zaradi fizične zaščite spomenika ali njegovih delov,
 - prepoved postavljanja ali gradnje trajnih ali začasnih objektov v območju spomenika, vključno z nadzemno infrastrukturo in nosilci reklam ali drugih oznak, razen kadar so ti potrebni za uporabo, funkcioniranje, ohranjanje in prezentacijo spomenika in skladni s kulturnovarstvenimi pogoji pristojnega zavoda,
 - ohranjanje vedut na spomenik in s ali iz spomenika na okolico,
 - označitev posameznega spomenika, razen manjših javnih spomenikov, s primerno oznako, ki ne krni likovne podobe ali posameznih delov kulturnega spomenika,
 - redno vzdrževanje spomenika in njegovih delov ter neposredne okolice,
 - predhodno izdelavo konservatorskega načrta za večje posege v spomenik ali njegovo celovito prenovu.

Druzi odstavek 56. člena opredeljuje varstvene režime za spomenike z arheološkimi značilnostmi, ki določa:

- prepoved kakršnih koli destruktivnih posegov v prezentirane dele spomenika ali v zemeljske plasti, vključno z novo podzemno infrastrukturo, razen izjemoma zaradi posegov, ki so nujni zaradi ohranjanja spomenika, njegove neposredne okolice ter njegove funkcije in so izvedeni pod kulturnovarstvenimi pogoji pristojnega zavoda.

Četrty odstavek 56. člena opredeljuje varstveni režim za spomenike z vrtnoarhitekturnimi vrednotami, ki določa:

- varovanje, ohranjanje in rekonstruiranje elementov oblikovane narave, vrtnoarhitekturne kompozicije z vsemi strukturnimi prvini in medsebojnimi razmerji med grajenimi in vegetacijskimi prvini,
- prepovedano je spreminjanje kompozicijske zasnove, njenih sestavnih delov in namembnosti vrtnoarhitekturnih površin,
- prepovedano je poseganje v varovano območje tako, da bi bilo to vizualno ali fizično okrnjeno z zapiranjem pogledov, obzidavo, gradnjo in postavljanjem objektov ali urbane opreme (mestnega pohištva), ki ne bi bila prilagojena zgoraj naštetim zahtevam.

Peti odstavek 56. člena opredeljuje varstveni režim za umetnostne oziroma arhitekturne vrednote spomenika, ki določa:

- ohranjanje vseh ovrednotenih likovnih značilnosti zunanosti in notranosti posameznih enot ter Plečnikove avtorsko zasnovane opreme, kjer je ta del posamezne enote, v njihovi izvirnosti in neokrnjenosti.

Šesti odstavek 56. člena opredeljuje režim za zgodovinske vrednote spomenika, ki določa:

- da je, kjer to zahteva ogroženost posameznih elementov, treba zagotoviti primerno zimsko zaščito (npr.: kipi v odprtem prostoru, vodnjaki).

Sedmi odstavek 56. člena opredeljuje režim za naselbinske vrednote spomenika, ki določa:

- varovani so osnovna parcelacija enot, gabariti objektov in oblike streh ter značilni sistemi gradnje (gostota, odnosi, tipi),
- varovana je nezazidljivost odprtih javnih prostorov,
- varovani so Plečnikova avtorsko zasnovana stavbna oprema, ulične fasade in strehe v njihovi materialni pojavnosti in barvni skladnosti,
- varovani sta prometno pretočna ulična in cestna mreža, namenjena mešanemu prometu, prednostno pešcev,
- varovana je zgodovinsko, etnološko in arhitektonsko utemeljena ter oblikovno skladna namembnost javnih prostorov (trgov, parkov, zelenic),
- varovani so avtorski elementi urbane opreme (mestnega pohištva) z značilno funkcijo, materiali in detajli oblikovanja. Mestno pohištvo, izdelano po Plečnikovih načrtih, ne sme biti nameščeno zunaj površin, kjer je bilo prvotno, razen kjer je to dovoljeno na podlagi predhodnega soglasja pristojnega zavoda.

Za vplivno območje spomenika velja varstveni režim iz devetega odstavka 56. člena tega odloka:

deveti odstavek 56. člena za vplivno območje spomenika velja varstveni režim, ki določa:

- ohranjanje obstoječega nepozidanega odprtega prostora in tradicionalne rabe prostora, kjer je to nujno za ohranjanje integritete kulturnega spomenika,
- prepoved postavljanja ali gradnje začasnih objektov na območju obstoječih odprtih prostorov, zlasti zelenic, parkovnih površin in vrtov, razen kadar so ti potrebni za uporabo, funkcioniranje, ohranjanje in prezentacijo spomenika in skladni s kulturnovarstvenimi pogoji pristojnega zavoda,
- dopustne so s kulturovarstvenimi pogoji usklajene celovite parkovne ureditve ali manjši vrtnoarhitekturni posegi,
- izjemoma so dopustne s kulturovarstvenimi pogoji usklajene nujne, predvsem podzemne komunalne, prometne, energetske in telekomunikacijske ureditve,
- prilagoditev morebitnih nadomestnih gradenj v vplivnem območju v gabaritih in funkciji spomeniku,
- ohranjanje vedut na spomenik in s ali iz spomenika na okolico.

2. ZAKON O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg)

Ta zakon določa načine varstva kulturne dediščine ter pristojnosti pri njenem varstvu z namenom omogočiti celostno ohranjanje dediščine.

Za upravljanje spomenikov sta pomembna:

59. člen (upravljanje spomenikov), ki določa:

- Lastnik oziroma posestnik mora zagotoviti upravljanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi neposredno ali tako, da ga poveri upravljavcu.
- Upravljavca morajo imeti vsi spomeniki, ki so varovani na podlagi mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Republika Slovenija, in vsa spomeniška območja. Akt o razglasitvi spomenika lahko predvidi upravljavca tudi za druge spomenike.
- V skladu z aktom o razglasitvi spomeniškega območja lahko organ, ki je izdal akt o razglasitvi, sam neposredno upravlja spomeniško območje v režijskem obratu, ustanovi

v ta namen javni zavod, poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je ustanovljen z namenom upravljanja spomenikov in spomeniških območij, ali poveri upravljanje fizični ali pravni osebi na podlagi predpisov, ki urejajo javno-zasebno partnerstvo.

- Upravljanje se lahko poveri upravljavcu zavarovanega območja narave, če je tako določeno v aktu o zavarovanju zavarovanega območja narave in če je upravljavec strokovno usposobljen za upravljanje s spomeniškim območjem.
- Upravljanje spomenika in spomeniškega območja se izvaja na podlagi načrta upravljanja.
- Če upravljavec v obnovo in vzdrževanje spomenika vlaga lastna sredstva in prevzema druga bremena in tveganja, lahko organ, ki je izdal akt o razglasitvi, z upravljavcem sklene koncesijsko pogodbo o upravljanju za obdobje, ki je sorazmerno s finančnimi vložki in tveganji upravljavca.

60. člen (načrt upravljanja), ki določa:

- Načrt upravljanja je dokument, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika ali spomeniškega območja in način izvajanja njegovega varstva. Načrt upravljanja je treba sprejeti za vse spomenike in spomeniška območja, ki imajo upravljavca.
- Načrt upravljanja pripravi upravljavec ob strokovni pomoči zavoda. Načrt upravljanja sprejme organ, ki je sprejel akt o razglasitvi spomenika.
- Načrt upravljanja vsebuje najmanj:
 - pregled kulturnih vrednot, ki jih je posebej treba ohranjati in razvijati,
 - vizijo varstva in razvoja,
 - strateške in izvedbene cilje upravljanja,
 - določbe, ki se nanašajo na upravljavsko strukturo in ukrepe za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami,
 - načrt dejavnost s finančnim okvirjem, še posebej za zagotavljanje dostopnosti in upravljanje obiska,
 - kazalnike in načine spremljanja izvajanja ter
 - rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja in spreminjanja načrta.
- V primeru skupnega upravljanja več teritorialno ali vsebinsko povezanih spomenikov se lahko za vse spomenike sprejme enoten načrt upravljanja.
- Če se spomeniško območje prekriva z območjem, varovanim ali zavarovanim na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, se načrt upravljanja sprejme v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave. Pri njegovi pripravi sodeluje organizacija, pristojna za ohranjanje narave.

3. ODLOK O OBČINSKEM PROSTORSKEM NAČRTU MESTNE OBČINE LJUBLJANA – IZVEDBENI DEL (Ur. l. RS, št. 78/10, 10/11 – DPN, 22/11 – popr., 43/11 – ZKZ-C, 53/12 – obvezna razlaga, 9/13, 23/13 – popr., 72/13 – DPN, 71/14 – popr., 92/14 – DPN, 17/15 – DPN, 50/15 – DPN, 88/15 – DPN, 95/15, 38/16 – avtentična razlaga, 63/16, 12/17 – popr., 12/18 – DPN in 42/18)

63. člen (kulturni spomeniki) odloka določa:

- Kulturni spomenik je nepremična kulturna dediščina, ki je v skladu s predpisi s področja varstva kulturne dediščine razglašena za kulturni spomenik.
- Za kulturne spomenike in njihova vplivna območja velja pravni režim varstva, kot ga opredeljuje konkretni akt o razglasitvi kulturnega spomenika.

- Posegi na kulturne spomenike in njihova vplivna območja so dopustni le s soglasjem organa, pristojnega za varstvo kulturne dediščine.
- Za izvedbo predhodne arheološke raziskave na območju kulturnih spomenikov je treba pridobiti soglasje za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline na podlagi predpisov s področja varstva kulturne dediščine.
- Objekti in območja iz prvega odstavka tega člena so prikazani na spletni strani MOL kot del Prikaza stanja prostora in se sproti posodablajo.

4. SKLEP O NAČRTU UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKEGA PARKA EMONA (Uradni list RS, št. 80/13)

Sklep o načrtu upravljanja Arheološkega parka Emona je Mestna občina Ljubljana sprejela za obdobje petih let (v letih 2013-2018).

Načrt upravljanja Arheološkega parka Emona je bil pripravljen v okviru projekta Arheološki parki – Emonska promenada, ki ga je v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana sofinancirala Evropska unija iz sklada za regionalni razvoj. Nastal je v skladu z veljavnim Zakonom o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Namen načrta upravljanja je bil zagotoviti varstvene in razvojne ukrepe in aktivnosti novega arheološkega parka in določiti strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika.

V Načrtu upravljanja Arheološkega parka Emona je predstavljeno spomeniškovarstveno območje parka, ki obsega 12 lokacij, stanje v parku, dela, ki so bila opravljena do vključno leta 2012, ter pogoji za delo in usmeritve za naprej. Med temi lokacijami je tudi Rimski zid na Mirju.

Upravljevec parka je javni zavod Muzej in galerije mesta Ljubljane (MGML) v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana. V načrtu upravljanja parka je opredeljena vizija in strateški cilji na področju upravljanja, vzdrževanja in komuniciranja z javnostmi.

Naloge, opredeljene v Načrtu upravljanja Arheološkega parka Emona v zvezi z Rimskim zidom na Mirju, niso bile v celoti izvedene, zato so opredeljene v akcijskem načrtu tega načrta upravljanja za obdobje 2020-2025.

V obdobju od 2013-2018 so bila v okviru Načrta upravljanja Arheološkega parka Emona na Rimskem zidu na Mirju izvedena naslednja dela: redni pregledi stanja arheoloških ostalin, odstranjevanje grmovnic, samoniklih rastlin, ki predstavljajo velik problem za mehansko trdnost kamnitih elementov zidu, redno letno čiščenje in odstranjevanje vegetacije, odstranitev in obrez dveh večjih grmov na notranji strani zahodnega dela zid, odstranjevanje grafitov na arheoloških ostalinah in Plečnikovih ureditvah. Restavratorski center ZVKDS je 2013 popravil poškodovani stebriček ob Plečnikovi piramidi in 2016 zamenjal dva kamnita elementa na vrhu piramide. Hkrati so utrdili sidra kamnite krogle na Plečnikovi piramidi z dvokomponentno epoksidno smolo. Leta 2018 so pritrdili odpadli kapitel na drugem stebriču, ki je del stebrišča, postavljenega v nekdanja rimska glavna južna vrata. Kot ukrep pred vandalizmom so 2013 namestili dodatno gostejšo mrežo za zaščito lapidarija, ki so jo večkrat popravljali. Redno pa tudi popravljajo in po potrebi na novo nameščajo informativno tablo ob Rimskem zidu na Mirju.

Osvetlitev Rimskega zidu na Mirju in vzporedno namestitev varnostnih kamer, ki je bila načrtovana za obdobje 2013-2018 in ni bila izvedena, v akcijski načrt upravljanja ni vključena, ker smo ocenili, da kljub ponavljajočemu se vandalizmu na spomeniku to ni

prioriteta za obdobje do leta 2025.

IV. LOKACIJA, LASTNIŠTVO IN UPRAVLJANJE

EŠD	22658
ime enote	RIMSKI ZID NA MIRJU
občina	Mestna občina Ljubljana
katastrska občina	k. o. Krakovsko predmestje.
parcelne številke	št. 70/2 (južni del parcele, ki sega v območje rimskega zidu), 70/8, 71/16, 71/36, 71/4, 77/54 (osrednji severni del parcele – ceste pred rimskim zidom), 77/55, 78/4, 78/6, vse k. o. 1720 Krakovsko predmestje.
lastnik parcel: 70/8, 71/16, 71/4, 77/55 in 78/6, vse k. o. Krakovsko predmestje	Mestna občina Ljubljana, Mestni trg 1, 1000 Ljubljana Odgovorna oseba: Zoran Jankovič, župan, 01/ 306 10 00, glavna.pisarna@ljubljana.si Kontaktna oseba: Jerneja Batič, 01/ 306 4841, jerneja.batic@ljubljana.si
lastnik parcel: 71/36 in 78/4, obe k. o. Krakovsko predmestje	Univerza v Ljubljani, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, Snežniška ulica 5, 1000 Ljubljana

vplivno območje (parc. št., k. o.)	Vplivno območje spomenika obsega parcele št. 70/2 (osrednji del parcele, do severozahodnega vogala parcele št. 71/3, k. o. 1720 – Krakovsko predmestje), 70/7 (južni del parcele), 71/15 (južni del parcele), 71/3 (zahodni in osrednji del parcele, razen severnega dela parcele ob Barjanski cesti), 71/30, 71/35 (osrednji del parcele), 77/54 (osrednji južni del parcele – ceste pred rimskim zidom), vse k. o. 1720 – Krakovsko predmestje.
upravljavec	Muzej in galerije mesta Ljubljane, Gosposka 15, 1000 Ljubljana. Odgovorna oseba: Blaž Peršin, direktor, 01/ 24 12 508, blaz.persin@mgml.si Kontaktna oseba: mag. Tamara Bregar, pomočnica direktorja, 01/ 24 12 568, 051 298 895, tamara.bregar@mgml.si
pristojna strokovna služba za kulturno dediščino	Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Poljanska cesta 40, 1000 Ljubljana
konservatorski nadzor	Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana, Tržaška cesta 4, 1000 Ljubljana

V procesu izdelave dosjeja nominacije je bilo ugotovljeno, da v Odloku o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Uradni list RS, št. 51/09, 88/14, 19/16, 76/17 in 17/18) v 37. členu manjka parcela št. 78/27 k. o. Krakovsko predmestje. Skupina za pripravo nominacije je zato glede na spremenjeno parcelacijo in napako pri razglasitvi glede manjkajočega zaključka zidu, predlagala spremembo 37. člen odloka, tako da bo spomenik obsegal parcele št. 78/27 in 70/11, 71/19, 70/4, 70/7, 70/2, 70/10, 70/9, vse k. o. Krakovsko predmestje.

Primerno bo potrebno povečati tudi vplivno območje spomenika (združiti s tehniko, Aškerčevo, Murnikovo in Snežniško).

Zaradi teh sprememb v prihodnosti ni potrebno spreminjati tega strateškega dokumenta.

V. PREDSTAVITEV KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE

A. Položaj in geografske koordinate konstitutivnega elementa dediščine

Koordinate: Ljubljana, Rimski zid na Mirju,
46 °02'44" N,
14 °29'54" E

B. Zgodovina in opis konstitutivnega elementa dediščine

Rimski zid poteka po severni strani ulice Mirje. Danes ima tri prehode od katerih je vzhodni zaznamovan s stebriščem, središnji prehod poteka pod piramido in združuje Aškerčevo cesto preko Mirja do Murnikove ulice, zahodni prehod pa poteka pod polkrožnim stopniščem. Ta povezuje Mirje in Snežniško ulico.

Južno stranico emonskega obzidja, danes znano kot Rimski zid na Mirju, je v letih 1909-1912 raziskal kustos takratnega Deželnega muzeja (danes Narodni muzej Slovenije) Walter Schmid. Po izkopavanjih je bil zid v zgornjem delu dopolnjen, površina zidu pa prekrita s travnato rušo, namenjeno zaščiti. V 20-tih letih 20. stol. se je v mestu pojavila zahteva po porušitvi ohranjenega in prezentiranega južnega obzidja na Mirju z namenom pozidave celotnega območja na Mirju. Da so južni emonski zid vendarle ohranili, je zaslužen predvsem tedanji spomeniški konservator France Stelè, ki je organiziral široko mednarodno akcijo podpore ohranitvi zidu ter v ta namen izdal knjižico *V obrambo rimskega zidu na Mirju v Ljubljani*. Ključnega pomena za ohranitev zidu je bila vloga arhitekta Jožeta Plečnika, ki je že leta 1926 pričel izdelovati načrt za ta del mesta in predloge za ureditev obzidja v arheološki park. Ureditev po njegovih načrtih je bila končana v poznih 30-tih letih 20. stol.

Poleg arheoloških izkopavanj pod vodstvom Walterja Schmida v letih 1909-1912 in posledičnega restavriranja zidu (originalni rimski zid in v začetku 20. stoletja dopolnjeni vrhnji del zidu loči tanka meja iz prodnikov), je bil večji poseg predvsem Plečnikova prenova, izvedena v 30-ih letih 20. stol. Plečnik se je pri ureditvi držal načela ohranjanja arheoloških elementov. Da bi ustvaril vtis arheološkega parka, je dodal nove in reinterpretiral obstoječe elemente.

Lokacija in velikost

Zaključena poteza obnove Rimskega zidu poteka vzporedno med ureditvijo Zoisove ceste in ureditvijo Gradaščice na drugi strani. Rimski zid, monumentalni ostanek rimske Emone, se je v največji meri ohranil na južnem robu današnjega centra Ljubljane, na Mirju. Ohranjeni del zidu predstavlja večji del njegove južne stranice, ki se razteza od Barjanske ulice na vzhodu do Snežniške ulice na zahodu. Sam Plečnik se je aktivno zavzemal za ohranitev zidu kljub težnjam nekaterih premožnih meščanov, da bi zid podrli. V svojem načrtu za urbanistično ureditev je zid na dveh mestih prebil, naredil dva prehoda in tako med seboj povezal dve obstoječi prometnici. Zid ima danes tri prehode, skrajni vzhodni je zaznamovan s stebriščem, središčni poteka pod piramido, skozi katero se v Murnikovo ulico izteče povezava z Aškerčevo cesto, skozi zadnjega na zahodu pa se na Mirje izteče Snežniška ulica.

Urbanistična in arhitekturna zasnova ter konstrukcije

Obstoječi zid je bil leta 1913 deloma rekonstruiran do enotne višine in zaščiten s travno rušo, med leti 1927 in 1956 pa je bil po načrtih Jožeta Plečnika preurejen lapidarij v parku in novi prehodi v obzidju nadgrajeni z elementi antične arhitekture. Prenova je bila zasnovana tako, da ni zahtevala večjih posegov v samo strukturo antične ostaline. Po vzhodnem prehodu ob Barjanski so bili na primer razmeščeni grobo obdelani stebri s kapiteli iz konglomerata. Na pol poti do osrednjega prehoda je bil v zid nameščen križno obokan lapidarij, kamor so prinesli nekatere rimske kamne iz depoja Narodnega muzeja Slovenije. Lapidarij je v tlorisu pravokoten, pokrit z betonsko streho in se z banjastimi oboki odpira na vse štiri strani ter na južni strani prebija zid z dvema polkrožnima odprtinama. Obokan vhod na severni strani in prehod na južni sta zaščiteni z mrežo, narejeno po najdenem rimskem vzorcu kovinske ograje. Odprtini na vzhodni in zahodni strani lapidarija sta oblikovani kot luneti, zaščiteni s hipokavstnimi stebriči rimskega ogrevalnega sistema. Ti se nadaljujejo po notranjih stenah lapidarija vse do tal. Notranjost lapidarija je pokrita z različnimi materiali; opeko, ploščami venecijanskega tlaka, klesanci. Osrednja dominantna in najpomembnejši element zidu je prehod na Murnikovi. Gre za stopničasto piramido, za katero je Plečnik navdih našel pri Cestijevi piramidi v Rimu in votlinah rimskih grobov ob Vii Appii. Banjasto obokana piramida je zgrajena iz masivnih klesancev, starejših arhitekturnih elementov in betonskih kock, ki so ostanek vzorčenja betonov. Na vrhu piramide stoji okrogli kamniti

stebrič. Polkrožni lok severnega vhoda nosita zidana slopa s kamnitimi poklopnici, na drugi strani pa polkrožni lok južnega vhoda nosita dva stebra s kapiteli na dvignjenih kamnitih kockastih konzolah. Višinski nivo med ulico in Mirjem premošča šest stopnic. Pot s severne strani proti piramidi je obdana z ograjo iz zidanih kvadrov, med katerimi je pet okroglih stebrov, izdelanih iz zapolnjenih betonskih cevi, in okrašenih s kroglo na vrhu. Na zahodnem koncu zidu je prehod s Snežniške ulice oblikovan kot polkrožni obok, preko katerega se spušča centralno oblikovano stopnišče, zasnovano kot motiv konveksno-konkavnih polkrožnih stopnic, ki spominja na antične amfiteatre. Na obeh straneh zidu je poskrbljeno tudi za primerno ozelenitev in parkovno ureditev. Na severni strani je vzdolž zidu urejen pas trat ob ravno potegnjeni peščeni poti, na strani Mirja pa je bil zid po vsej dolžini obdan z vrsto topolov, ki so jih po vojni posekali, ker naj bi škodljivo delovali na temelje zidu.

Osnovni podatki o spomeniku:

Materiali: kamen, opeka, porfir, pesek, prodniki, beton, kovina

Oprema: kamnite piramide, luči, robniki, mejniki, ograje z elementi, antični nagrobni in okrasni elementi

Zunanja ureditev: drevesa, bršljan

Sodelavci: Vinko Lenarčič, Gizela Šuklje, Anton Bitenc

Izvedba: 1927-1956

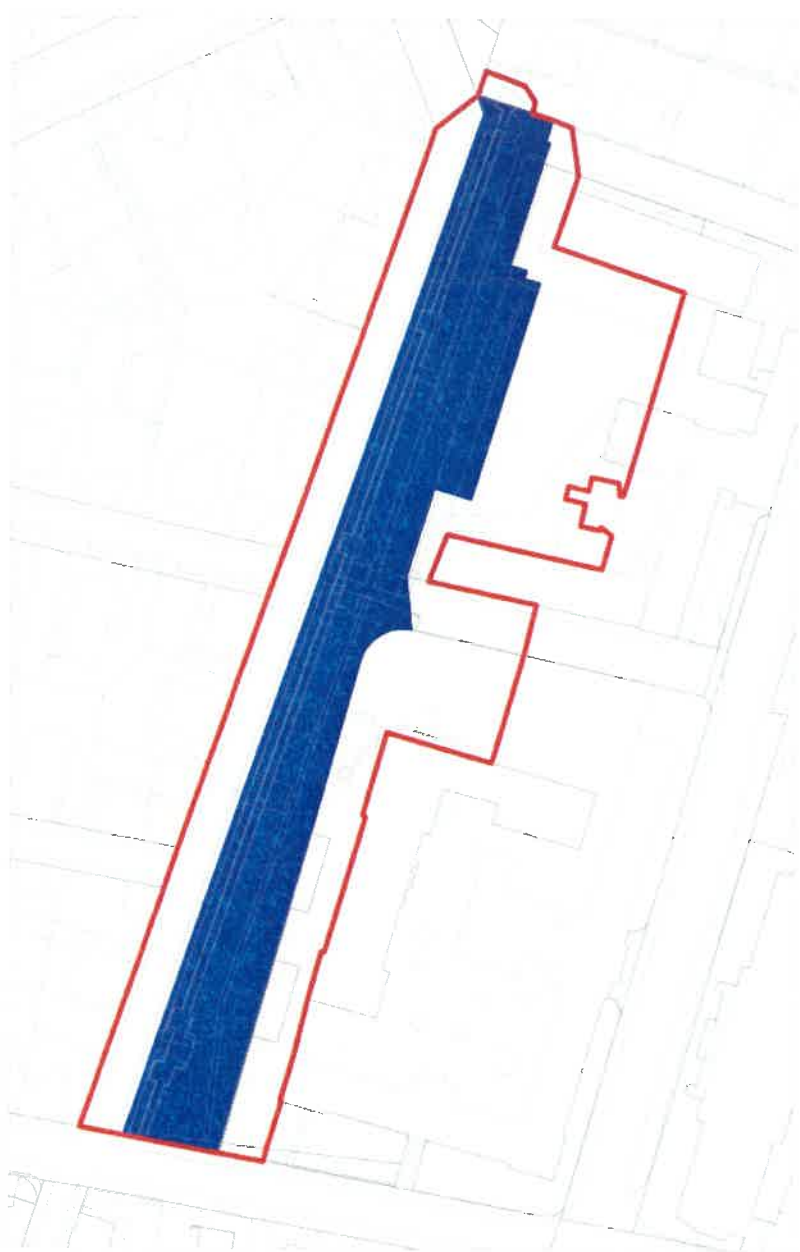
Naročnik: Mestna občina Ljubljana

Delna prenova: lapidariji in piramida 2012, Mestna občina Ljubljana in sredstva Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov 2007-2013

VI. OPREDELITEV KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE

A. Meje spomenika

Rimski zid na Mirju (EŠD 22658) z območjem in vplivnim območjem spomenika



Vir podatkov: Register nepremične kulturne dediščine, Ministrstvo za kulturo, Izris: Irena Potočnik, Merilo: 1:2000

B. Definicija vplivnega območja

Vplivno območje je širša okolica nepremičnega spomenika ali dediščine, ki je določena z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika in znotraj katere morajo biti posegi v prostor in dejavnosti prilagojeni celostnemu ohranjanju ali v kateri se presojujejo vplivi na dediščino. Vplivno območje določi skupina strokovnjakov ZVKDS. Upoštevajo definicijo iz 45. točke 3. člena zakona (ZVKD-1). Skladno z zakonom morajo to določbo upoštevati vsi prostorski načrti, v tem primeru Odlok o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana – izvedbeni del.

C. Dejavniki tveganja

1. Naravni faktorji

Uprava RS za zaščito in reševanje, ki deluje znotraj Ministrstva za obrambo je izdala Sistem varstva pred naravnimi nesrečami, pri čemer sistem obsega odgovornosti in vloge od države, lokalnih skupnosti, gospodarske družbe, javne reševalne službe, društva, nevladne organizacije in posameznike. Sistem zajema natančna navodila ravnanja v primeru požara, potresa, poplav, vetra, neurja, udara strele, žledoloma, plazov itd. in je predviden za vsa območja Slovenije.

- **Potresna ogroženost**

Slovenija sodi med države s srednjo stopnjo potresne nevarnosti. Potresi v Sloveniji ne dosegajo zelo visoke vrednosti magnitude, zato so lahko njihovi učinki dokaj hudi zaradi razmeroma plitvih žarišč. Pas največje potresne nevarnosti poteka po osrednjem delu Slovenije od SZ proti JV države, z oddaljevanjem od tega pasu pa se potresna nevarnost zelo zmanjšuje.

Rimski zid na Mirju se nahaja v območju ki sodi v 8. stopnjo potresne ogroženosti. Ker gre v glavnem za nižje zidove in konstrukcije ter rastje, je potresna ogroženost nizka.

- **Požarna ogroženost**

Na celotnem ljubljanskem območju prevladuje srednja stopnja požarne ogroženosti. Območje Rimskega zidu na Mirju je požarno ogroženo zlasti zaradi zadrževanja skupin (gimnazijcev, študentov, nočnih obiskovalcev) in možnosti nekontroliranega vedenja v prostem času. Ogroženo je zlasti rastje.

V primeru požara v urbanem okolju v Ljubljani deluje javna gasilska služba Mestne občine Ljubljana. Enote gasilske službe izvajajo naloge gašenja in reševanja ob požarih, druge, zlasti preventivne naloge varstva pred požarom, določene naloge zaščite in reševanja ljudi ter premoženja ob naravnih in drugih nesrečah ter določene storitve v skladu s 3. členom Zakona o gasilstvu oziroma izvajajo operativne naloge gasilstva, ki so gašenje in reševanje ob požarih, prometnih, okolijskih oziroma ekoloških in industrijskih nesrečah, zaščita in reševanje oseb in premoženja ob naravnih in drugih nesrečah, požarna straža ter druge splošne reševalne naloge.

- **Poplavna ogroženost**

Območje Rimskega zidu na Mirju se ne nahaja v bližini vodotokov ali drugih vodnih območij, zato ni poplavno ogroženo.

- **Ekstremni vremenski pojavi**

Ekstremni vremenski pojavi so: močan veter, neurje, udar strele, vročinski val, suša, hud mraz, visok sneg in žled. Ti se zaradi podnebnih sprememb v zadnjih letih pojavljajo pogosteje. Pri arhitekturni dediščini povzročijo lahko poškodbe (razpoke, odkruške ipd.). Posebno prizadenejo rastje: pred vsem drevesa. Na območju Rimskega zidu na Mirju so lahko problematična samo drevesa, ki jih mora upravljavec ustrezno vzdrževati in po potrebi nadomeščati.

- **Vremenski vpliv na dediščino**

V Ljubljani se mešata celinsko in gorsko podnebje, kar pomeni vroča poletja (tudi do 38°C), velika izpostavljenost UV žarkom in mrzle zime (tudi do -20 °C). V spomladanskem in jesenskem času so možne večje količine padavin, možna pa je tudi velika količina snežnih

padavin v zimskem času. Mehanske poškodbe nastanejo zaradi izpostavljenosti vremenskim pojavom (razpoke zaradi vročine ali mraza) ipd. Vidne so poškodbe zaradi atmosferskih vplivov: razpoke v betonskih delih dediščine in delih iz umetnega kamna.

Izpostavljeni so zlasti zidovi, ker so prezentirani na prostem, kjer delujeta zmrzal in kapilarni dvig, zato so zidarske malte večkrat popravljane. Poleg tega kamnite površine zidov v različnem obsegu prekrivajo biološki dejavniki propadanja (mahovi, alge, lišaji in višje rastline). Več mehanskih poškodb je prisotnih bliže tlom, predvsem zaradi razraščanja koreninskega sistema in zaradi dviga kapilarne vlage.

2. Človeški faktor (vandalizem, turizem in promet, nepravilno vzdrževanje)

Celotna odprta površina je javna, ker je Rimski zid na Mirju del arheološkega parka. Nahaja se v bližini šol različnih stopenj in je priljubljeno območje zadrževanja mladine v prostem času med obdobji šolskih aktivnosti. Ker je območje nekoliko umaknjeno od prometnih poti oziroma jih zastira zid, je vandalizem možen zlasti v večernem in nočnem času. Izpostavljena je tako arheološka in arhitekturna dediščina kot tudi zelenje. Možno je poškodovanje zidov, grafitiranje in nepooblaščno zadrževanje na spomeniku. Notranjost Plečnikovega lapidarija na Rimskem zidu na Mirju varuje ograja, medtem ko so ostale lokacije nezaščitene. Po prenovi spomenika leta 2012 do večjega vandalizma ne prihaja, zato dodatni ukrepi na tem področju niso potrebni.

Večjih pritiskov zaradi turizma na območju še ni zaznati, je pa možno v prihodnosti. Kljub pričakovanemu povečanemu obsegu turističnega obiska, ocenjujemo, da je dostopnost z javnimi prevoznimi sredstvi, mrežo izposojevališč Bicike(lj) in urejenimi javnimi parkirnimi prostori zadostna.

Navzočnost obiskovalcev lahko povzroči onesnaževanje okolja, zato so bili na območju Rimskega zidu na Mirju postavljeni koši za smeti, ki se redno praznijo. Redno se čisti in pregleduje celotno zavarovano območje spomenika. Poleg upravljavca MGML so odgovornosti za vzdrževanje spomenika razdeljene še med OGDP in JP VOKA SNAGA d.o.o., ki je izvajalec del.

V Načrtu upravljanja za Arheološki park Emona so bili za Rimski zid na Mirju predvideni ukrepi, ki se že izvajajo, in sicer redno vzdrževanje ograje in dostopov. To zajema tudi odstranjevanje grafitov, urejanje zelenja, košnja travnih površin. Ocenjujemo, da so te dejavnosti zadostne in jih ohranjamo tudi v tem načrtu upravljanja.

VII. STANJE KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE

Rimski zid na Mirju v celotni dolžini v različnem obsegu prekrivajo biološki dejavniki propadanja (mahovi, alge, lišaji in višje rastline). Več mehanskih poškodb je prisotnih bliže tlom, predvsem zaradi razraščanja koreninskega sistema in zaradi dviga kapilarne vlage. Vezni material (malta) na stikih je na več mestih razpokan, preperel in na nekaterih delih manjka. Največ poškodb je nastalo zaradi zamakanja vode in razraščanja koreninskega sistema rastlin. Zaradi uporabe kombinacije različnih kamnin ter opeke pri zidavi arhitekturnih elementov so zaradi različne odpornosti materialov največji dejavniki

propadanja atmosferski vplivi. Posamezni deli zidu niso več stabilni, na več mestih je prišlo do odpadanja kamnitih elementov oziroma sklopov. Strukturno je ogroženih več mest na notranjem in zunanem licu zidu, predvsem pa drugi obrambni stolp na zunanem licu na zahodni strani. Ob zahodni strani piramide ob stiku z zidom in na več mestih zahodnega dela obzidja manjkajo zaplate travne ruše. Manjše konservatorsko-restavratorske posege izvaja MGML sproti. Nujno potreben bi bil konservatorsko-restavratorski poseg na zidu, ki je bil predviden v konservatorskem načrtu leta 2012 in načrtu upravljanja za Emono leta 2013, zato je ta neizvedeni del umeščen v akcijski načrt tega načrta upravljanja.

Obok na skrajnem zahodnem prehodu s polkrožnim stopniščem, ki je zgrajen iz kamna in opeke prekrivajo biološki dejavniki propadanja, različne obloge in siga. Na stenah se je pojavila tudi kristalizacija soli. Prav tako se na oboku pretirano razrašča bršljan. Stopnišče zahodnega prehoda je na več mestih poškodovano. Manjkajo nekateri kamniti elementi.

Novo nastale poškodbe so vidne tudi na vzhodnem delu zidu. Nastajajo mehanske poškodbe v obliki odpadlih kamnitih elementov oziroma večjih sklopov, pa tudi manjše poškodbe in vandalizmi, kot so grafiti, podrt steber, odkrušeni kamniti elementi, poškodbe in odpadanje cementne obloge na kamnitih elementih piramide in stebričnih prehoda. Tudi na lapidariju se pojavljajo grafiti, mehanske poškodbe in odpadanje cementne obloge. Na stebrih iz umetnega kamna ob vzhodnem vhodu je vidna rast zelenih alg, odpadanje fragmentov in malte. Manjše konservatorsko-restavratorske posege izvaja MGML sproti.

Obstoječe kovinske rešetke na lapidariju ne preprečujejo vandalizma, onesnaževanja z odpadki in vnosa atmosferilij oziroma vlage ter posledično rasti zelenih alg. Nameščena je bila tudi (redkejša) dodatna kovinska mreža, ki pripomore k izboljšanju stanja, a težave ne odpravlja popolnoma. Zato mora upravljavec izvajati mesečni monitoring in skupaj z izvajalcem vzdrževanja lapidarij čistiti.

VIII. UPRAVLJANJE KONSTITUTIVNEGA ELEMENTA DEDIŠČINE

Upravljavac spomenika je javni zavod Muzej in galerije mesta Ljubljane. Za urejanje javnih površin (kot je košnja trave, čiščenje okolja, urejanje dreves, odvoz smeti itd.) je zadolžena Mestna občina Ljubljana, OGD, ureja pa jih JP VOKA SNAGA d.o.o.

Rimski zid na Mirju je del arheološkega območja rimske Emone. Leta 2013 je bil za obdobje petih let, to je do 2018, narejen Načrt upravljanja Arheološkega parka Emona. Aktualen načrt upravljanja za Rimski zid na Mirju je narejen za obdobje 2020-2025. Načrt upravljanja za Rimski zid na Mirju ne izključuje vključitve v načrt upravljanja širšega Arheološkega parka Emona, kamor tudi sodi po vsebini. Upravljavac MGML mora pri tem upoštevati, da gre za spomenik, ki je arheološki in vrtnoarhitekturni ter hkrati pomemben del arhitekturne zapuščine Jožeta Plečnika, zato mora pri upravljanju aktivno sodelovati s skupnim upravljavcem.

A. DEJAVNOSTI 2014-2019

DEJAVNOSTI 2014-2019		
1. CELOSTNA PRENOVA		
POSEG	STROŠKI POSEGA (v eurih)	VIR FINANCIRANJA

V tem obdobju na obravnavanih površinah ni bilo izvedene celostne prenove	/	/
2. TEKOČE VZDRŽEVANJE		
POSEG	STROŠKI POSEGA (v eurih)	VIR FINANCIRANJA
Redno vzdrževanje MGML	okoli 2000 na letni ravni: menjava mreže, nanosi zaščitnih premazov na kamnite dele spomenika, odstranjevanje manjših grafitov ipd.)	MGML, MOL – OK
3. UREJANJE OKOLICE		
POSEG	STROŠKI POSEGA (v eurih)	VIR FINANCIRANJA
Redno vzdrževanje MOL - OGDP	okoli 15.000 na letni ravni: urejanje zelenic, pregledi in vzdrževanje dreves, praznjenje košev, čiščenje itd.	MOL – OGDP

B. UPRAVLJANJE FIZIČNE SUBSTANCE SPOMENIKOV

Upravlavec spomenika je javni zavod Muzej in galerije mesta Ljubljane, kar je bilo potrjeno tudi s Sklepom o načrtu upravljanja arheološkega parka Emona (Uradni list RS, št. 80/13).

Akcijski načrt tega načrta upravljanja je pripravljen na osnovi konservatorskega načrta iz leta 2012, Načrta upravljanja za Arheološki park Emona in dodatno pridobljenih podatkov od odgovornih za posamezna področja varstva in vzdrževanja spomenika. V akcijskem načrtu dejavnosti med leti 2020-2025 so navedeni ukrepi, ki so potrebni za varovanje spomenikov in bi jih morali opraviti za zagotovitev primerne stanja za obstoj avtentičnosti spomenika. Predvidene dejavnosti se delijo na upravljanje fizične substance spomenikov, upravljanje mehkih vsebin in monitoring.

Zaradi boljše komunikacije med upravljavcem in izvajalcem vzdrževalnih del (OGDP) se mora vzpostaviti stalna komunikacija. Na strani MGML je to Tamara Bregar (01/ 24 12 568, 051 298 895, tamara.bregar@mgml.si), na strani OGDP pa Irena Ozimek (01/ 306 17 22, irena.ozimek@ljubljana.si).

Potrebna je temeljita obnova zidu v celoti. Rimski zid na Mirju ima dva lastnika, kar otežuje začetek celovite sanacije spomenika. Dogovori za prenos lastništva so od leta 2013 zastali. Zato je v akcijskem načrtu predviden tudi postopek za prenos lastništva zahodnega dela Rimskega zidu na MOL.

V akcijskem načrtu je predvidena izdelava načrta sanacije zidu ob upoštevanju konservatorskega načrta iz leta 2012. Ker je konservatorski načrt narejen, izdelovalcu (MGML) ni potrebno pridobivati kulturnovarstvenih pogojev. Na podlagi popisa del in projektov bo ZVKDS OE Ljubljana upravljavcu izdal kulturnovarstveno soglasje.

Pridobitev kulturnovarstvenih pogojev pa je potrebna za vse nujne posege, ki v konservatorskem načrtu niso opredeljeni.

AKCIJSKI NAČRT 2020-2025 – RIMSKI ZID				
	OPERATIVNI UKREPI	TERMIN IZVEDBE PROJEKTA	STROŠKI (v eurih)	VIR FINANCIRANJA
1.	Operativni ukrepi na področju zaščite in upravljanja, ob upoštevanju Odloka o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Uradni list RS, št. 51/09, 88/14, 19/16, 76/17 in 17/18), konservatorskega načrta (Bobek, 2012), Načrta upravljanja za Arheološki park Emona iz leta 2013 (MGML, 2013) in drugih navedenih virov			
1.1	Obhod enkrat mesečno oziroma po potrebi	2020-2025	redno delo	MGML
1.2	Obnovitev treh info tabel: Rimski zid na Mirju (2x arheologija in Plečnikova ureditev)	2020-2020	redno delo	MGML
1.3	Nadaljevanje postopka za prenos lastništva zahodnega dela Rimskega zidu na Mirju v celoti na MOL	2020-2021	redno delo	MOL – OK, MK, UL
2.	Operativni ukrepi na področju konservatorskih in restavratorskih posegov, ob upoštevanju konservatorskega načrta iz leta 2012 in pregleda stanja 2019			
2.1	Načrt vzpostavitve parka (ureditev potk s potopnimi robniki, zasaditve, načrt in izbor namestitve smetnjakov ipd.)	2020-2022	1.500	MGML, MOL – OK
2.2	Načrt sanacije zidu ob upoštevanju konservatorskega načrta iz leta 2012	2020-2021	redno delo	MGML, ZVKDS
2.3	Vzpostavitev parka (ureditev potk s potopnimi robniki, zasaditve, načrt in izbor namestitve smetnjakov ipd.)	2021-2025	10.000	MGML, MOL – OGDP in OK
2.4	Sanacija zidu ob upoštevanju konservatorskega načrta iz leta 2012	2020-2025	60.000 80.000	MGML, MOL – OK, Univerza v Ljubljani – Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo
2.5	Zasaditve (vzdrževanje, menjava dreves); rezanje bršljana 1x letno	2020-2025	menjava drevesa: 600 / drevo, redno delo	MOL – OGDP
2.6	Vzdrževanje območja (travnih površin, peščenih poti, pregledi dreves, odvoz smeti itd.)	2020-2025	okoli 15.000 / letno	MOL – OGDP
3.	Operativni ukrepi za zmanjšanje dejavnikov tveganja			
3.1	Ukrepi proti vandalizmu – pregled, čiščenje	2020-2025	redno delo	MGML, MOL – OGDP

Pri točki 2.4 so stroški sanacije Rimskega zidu na Mirju porazdeljeni med oba lastnika. V

primeru izvedbe prenosa lastništva spomenika od Univerze v Ljubljani (Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo) na Mestno občino Ljubljana (točka 5 Pisma o nameri o prihodnjem sodelovanju pri upravljanju Arheološkega parka Emona, št. 610-2/2011-52 z dne 12. 07. 2013), bo sanacijo spomenika v celoti plačala Mestna občina Ljubljana kot edini lastnik.

C. UPRAVLJANJE MEHKIH VSEBIN

4. Operativni ukrepi za optimalno uporabo spomenika – dostopnost				
4.1	Aktivna vključitev in priprava programa ob pomembnih obletnicah arhitekta Jožeta Plečnika	2020-2025 (ob vsaki obletnici)	redno delo	MGML, MOL – OK, skupni upravljavec, Turizem Ljubljana
4.2	Oblikovanje in dostopnost informacij na skupnem portalu upravljavcev-ažurno sporočanje sprememb	2020-2025	redno delo	MGML, MOL – OK, skupni upravljavec
4.3	Izdelava promocijskega gradiva (zloženska, spominki, sestavljanke...) in prodaja spominkov	2020-2025	redno delo	MGML, MOL – OK, skupni upravljavec, Turizem Ljubljana
4.4	Izvedba rednih programov/vodstev za različne ciljne skupine v okviru lokacij in vsebin MGML (AP Emona, Plečnikova hiša)	2020-2025	redno delo	MGML

D. MONITORING

5. Monitoring za varovanje OUV				
5.1	Spremljanje materialnega stanja ob rednem vzdrževanju	2020-2025	redno delo	ZVKDS, MGML
5.2	Sprejemanje letnih programov na podlagi akcijskega načrta	2020-2025 (1x letno)	redno delo	MGML, MOL – OK, MOL – OGD
5.3	Sodelovanje s strokovno službo ZVKDS	2020-2025	redno delo	MGML, ZVKDS
5.4	Priprava predlogov sprememb in dopolnitev načrta upravljanja na podlagi razpoložljivih finančnih virov	2020-2025	redno delo	MGML, MOL – OK
5.5	Posredovanje podatkov skupnemu upravljavcu za pripravo poročil	2020-2025 (1x letno po potrebi)	redno delo	MGML
5.6	Novelacija in strateške dopolnitve	2025	redno delo	MGML, skupni upravljavec

IX. DOSTOPNOST ZA OBISKOVALCE

Rimski zid na Mirju je javna površina, dostopna za obiskovalce vse dni v letu. Prehod je na enem delu možen tudi za gibalno ovirane osebe. Informacije o teh spomenikih lahko obiskovalec dobi pri upravljavcu Muzej in galerije mesta Ljubljane (MGML – Gosposka 15 ali Plečnikova hiša, Karunova 4-6) na informacijskih točkah TIC (Adamič-Lundrovo nabrežje 2 in Krekov trg 10) ter na spletu.

Na voljo so turistični ogledi, ki jih izvaja Turizem Ljubljana in vključujejo tudi ta spomenik. Spomenik si je mogoče ogledati tudi v okviru specializiranega vodstva po Plečnikovi Ljubljani. Specializirana strokovna vodstva izvaja MGML.

Informacije so dostopne preko spleta na obeh zgoraj navedenih lokacijah. Informativna gradiva so dostopna v obliki brošur tudi na ostalih lokacijah MGML in TIC ter pri drugih zainteresiranih turističnih ponudnikih (hoteli, nastanitve, restavracije itd.)

Ker je Rimski zid na Mirju tudi arheološki spomenik, je vključen tudi v vodstva po rimski Emoni, ki jih izvaja MGML. Muzej izvaja številne programe za različne ciljne skupine: šolske skupine, družine in odrasle, ki so dostopni na isti spletni strani in v katere se je mogoče vključiti glede na starost oziroma zanimanje.

Parkiranje za obiskovalce, javni prevoz, sanitarije

Rimski zid na Mirju se nahaja na jugozahodnem robu mestnega središča. Parkiranje je možno v Parkirni hiši na Kongresnem trgu in na odprtem parkirišču NUK. Turistični avtobusi ustavljajo na Kongresnem trgu.

Na območju je tudi več parkirišč za kolesa in javno izposojlo koles Bicike(lj). Cena: 1. ura brezplačno, 2. ura 1 euro, 3. ura 2 eura, vsaka naslednja ura 4 eura. Registracija in plačilo sta možna s kartico Urbana.

Mreža javnih sanitarij je zadostna, kljub morebitnemu povečanemu turističnemu obisku. Njihova uporaba je brezplačna.

RIMSKI ZID NA MIRJU		Cena z DDV
PARKIRANJE – AVTO JAVNO PARKIRIŠČE	<p>Javno parkirišče NUK 2 Št. parkirnih mest: 188 Urnik: 24 ur (ponedeljek-nedelja)</p> <p>Cona I Z enkratnim vplačilom na parkomatu je možno plačati parkirnino v ožjem centru mesta od 1 do 2 ur, oziroma do 4 ur; <i>Plačilo do 2 ur je možno v conah: C4, C5, C6, C7, C9, C10</i> <i>Plačilo do 4 ur je možno v conah: C1 (območje med Bleiweisovo ulico – Aškerčevo cesto – Prešernovo cesto)</i> Minimalni čas parkiranja je 1 ura.</p>	<p>NUK 2: dnevna tarifa od 07.00 do 19.00 ure: 1,20 eura/uro nočna tarifa od 19.00 do 07.00 ure: 1,80 eura/noč</p> <p>Parkirnina Cona I: dnevna tarifa: 0,80 eura/uro Obratovalni čas: ponedeljek - petek od 07.00 do 19.00, sobota od 07.00 do 15.00 ure</p>

PARKIRANJE – AVTO PARKIRNA HIŠA	Parkirna hiša Šubičeva/Trg Republike, BSL d.o.o., Beethovnova ulica 12, Ljubljana; 2 etaži, Urnik: 24/7 Garažna hiša Kongresni trg Št. parkirnih mest: 720 Urnik 24 ur (ponedeljek-nedelja)	Parkirna hiša Šubičeva: 1. ura: 2,00 eura, 2. ura: 2,00 eura, vsaka naslednja ura 2,40 eura, dnevni maximum: 39,00 eura. Kongresni trg: dnevna tarifa od 7.00 ure do 24.00 ure; do 3 ure 1,50 eura/uro nad 3 ure: 2,40 eura/uro nočna tarifa od 24.00 ure do 7.00 ure: 1,80 eura/noč
PARKIRANJE KOLES	Več urejenih parkirišč na Aškerčevi cesti in na Mirju.	Brezplačno
IZPOSOJA KOLES	Bicike(lj), Aškerčeva cesta, 1000, Ljubljana, bicikelj.si , 080 2334; Bicike(lj), Zoisova cesta, 1000 Ljubljana, bicikelj.si , 080 2334. Bicike(lj), Kongresni trg 3, 1000 Ljubljana bicikelj.si , 080 2334.	Izposoja kolesa s kartico Urbana. Strošek storitve uporabe kolesa Prva ura: brezplačno Druga ura: 1 euro Tretja ura: 2 euro Vsaka naslednja ura: 4 euro
JAVNI PREVOZ – LPP	Avtobus, postajališče Aškerčeva: linije 1,1B, 1D, 6, 6B Avtobus, postajališče Drama: linije 1, 1D, 2, 3, 3N, 3B, 3G, 6, 6B, 9, 11, 11B, 19, 19B in 27NS.	Kartica Urbana, nakup na avtomatih na postajališčih ali v nekaterih trafikah. Cena prevoza 90 minut s prestopanjem: 1. območje: 1,30 eura; 2. območje: 1,75 eura; 3. območje: 2,70 eura.
SANITARIJE	Javne sanitarije so v parkirni hiši Kongresni trg in v MGML, Gosposka ulica 15 v delovnem času.	Brezplačno

X. PRILOGI

- Pismo o nameri o prihodnjem sodelovanju pri upravljanju Arheološkega parka Emona
- Nepremičnine UL – MOL, dopis rektorja županu

MESTNA OBČINA LJUBLJANA, Mestni trg 1, 1000 Ljubljana, ki jo zastopa župan
Zoran Janković
Matična številka: 5874025000
Identifikacijska številka za DDV: SI67593321
(v nadaljevanju: MOL)

in

UNIVERZA V LJUBLJANI, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, ki jo zastopa rektor prof.
dr. Račovan Stanislav Pejovnik
Matična številka: 5085063000
Identifikacijska številka za DDV: SI54162513
(v nadaljevanju: UL)

skleneta naslednje

PISMO O NAMERI

O PRIHODNJEM SODELOVANJU PRI UPRAVLJANJU ARHEOLOŠKEGA PARKA EMONA

1. MOL je pripravila načrt upravljanja Arheološkega parka Emona, ki obsega vse *in situ* predstavljene najdbe iz obdobja Emone.
2. UL je lastnik nepremičnine s parcelno št. 78/4 k.o. Krakovsko predmestje, na kateri je Rimski zid, in parcelne št. 71/29 k.o. Krakovsko predmestje, katere manjši del je park ob Rimskem zidu.
3. UL bo v skladu s 36. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine (Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 - odl. US in 90/12) ravnal s spomenikom kot dober gospodar. Ker v danih razmerah ne more zagotoviti finančnih sredstev za najnujnejšo obnovo in preprečitev propadanja, ocenjeno na 81.000,00 eurov, predlaga prenos lastništva Rimskega zidu s pripadajočim parkom na MOL.
4. UL dovoljuje parcelacijo parcele št. 71/29 k.o. Krakovsko predmestje, in sicer na del Rimskega zidu s parkom in na del pripadajočega zemljišča stavb UL.
5. Natančen dogovor o parcelaciji in o načinu in pogojih prenosa lastništva Rimskega zidu s pripadajočim parkom bo predmet posebne pogodbe. Stranki pisma o nameri sporazumno ugotavljata, da bo pred prenosom lastninske pravice na nepremičninah iz 2. točke tega pisma stanje v zemljiški knjigi potrebno uskladiti z dejanskim.

6. MOL bo za izvedbo obnove spomenika naročila konservatorski načrt, ki bo osnova za vse nadaljnje postopke na spomeniku.
7. UL se strinja s sprejetjem načrta upravljanja Arheološkega parka Emona na Mestnem svetu MOL. S tem bo Arheološki park Ljubljana dan v upravljanje Muzeju in galerijam mesta Ljubljana.
8. Do prenosa lastništva bo UL sodeloval z Muzejem in galerijami mesta Ljubljana pri upravljanju Arheološkega parka Emona tako, da bo Muzej in galerije mesta Ljubljana pooblastil za vzdrževanje in upravljanje Rimskega zidu in pripadajočega parka.
9. Do prenosa lastništva bo za finančno zahtevnejše posege MOL sodelovala z UL pri pridobivanju dodatnih finančnih virov iz evropskih in drugih virov.
10. Skrbnici izvedbe pisma o nameri sta na strani UL ga. Irena Leban in na strani MOL ga. Jerneja Batič.

Številka: 307-11/2013-8
Ljubljana, 12. julija 2013

Številka: 610-2/2011-52
Ljubljana, 12. julija 2013

Univerza v Ljubljani

Mestna občina Ljubljana

Rektor 
prof. dr. Radovan Stanislav Pejovnik

Župan 
Zoran Janković

Rektor
Univerza v Ljubljani
prof. dr. Igor Papič

Univerza v Ljubljani

p.p. 362, Kongresni trg 12
1000 Ljubljana, Slovenija
tel./fax: 01 241 86 04
kampus@uni-lj.si
www.uni-lj.si



MESTNA OBČINA LJUBLJANA
Župan, gospod Zoran Jankovič
Mestni trg 1
1000 Ljubljana

Številka: 300-2/2019-88
Datum: 12. 11. 2019

Zadeva: **Pogajanja za zemljišča za gradnjo garažne hiše ob Večni poti**

Spoštovani župan gospod Zoran Jankovič,

Iz Oddelka za ravnanje z nepremičninami, Odseka za razpolaganje z nepremičninami, smo dne 25. 9. 2019 prejeli po elektronski pošti vprašanje glede pogajalske skupine za pogajanja o zemljiščih ob Večni poti, ki bi bila namenjena za gradnjo garažne hiše.

Sporočamo vam, da smo pripravljeni začeti z vami pogajanja, ki bi, poleg pogajanj o zemljiščih ob Večni poti, vključevala tudi naslednje nepremičnine, za katere je Univerza v Ljubljani zainteresirana, da se njihov status razreši in so v preteklosti že bila predmet usklajevanja med MOL in UL:

1. Zemljišča v lasti UL, ki bi jih prenesli na MOL:

- 1.1. na podlagi predhodnih usklajevanj med UL in MOL je UL pripravila nabor pribl. 35 parcel, večino na območju Murgel, s skupno površino pribl. 5.000 m², ki predstavljajo javne površine (cesta, pot, park, PSI, avtobusno postajališče, ...).
- 1.2. parceli, na katerih leži »Rimski zid na Mirju« (spomenik državnega pomena) in pripadajoči park s površino 2.724 m².

2. Zemljišča v lasti MOL, za katera je zainteresirana UL:

- 2.1. parcela ob Kazini s površino 74 m², ki jo potrebuje UL AG za gradnjo prizidka,
- 2.2. parcela ob Cesti v Mestni log s površino 2.162 m² za gradnjo nove stavbe UL VF,
- 2.3. parcela ob stavbi UL VF na Gerbičevi ulici s površino 256 m², na kateri stoji laboratorij UL VF,
- 2.4. del parcele s površino cca 1.000,00 m², ki predstavlja pripadajoče zemljišče k stavbi na naslovu Zaveriška ul. 5, Ljubljana, v upravljanju UL FF,
- 2.5. parcela s površino 6.196 m², ki predstavlja del botaničnega vrta na Prulah, ki je v upravljanju UL BF,
- 2.6. dve parceli ob Gosarjevi ulici s skupno površino 220 m², ki predstavljata pripadajoče zemljišče k stavbi UL EF.

Prosimo vas za predlog o možnih terminih za prvi sestanek pogajanj.

S spoštovanjem,



prof. dr. Igor Papič
rektor

Poslano: - naslovniku (po el. pošti)

XI. VIRI

- Odlok o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Uradni list RS, št. [51/09](#), [88/14](#), [19/16](#), [76/17](#) in [17/18](#)),
 - Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg),
 - Sklep o Načrtu upravljanja Arheološkega parka Emona, Uradni list RS št. 80/2013,
 - Načrt upravljanja arheološkega parka Emona, Ljubljana, 2013. Pri pripravi navedenega dokumenta so sodelovali: Muzej in galerije mesta Ljubljana (MGML): Tamara Bregar, Irena Veselko, dr. Bernarda Županek, Matjaž Bizjak; Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS) OE Ljubljana: Boris Vičič, Darja Pergovnik; ZVKDS Restavratorski center: Katarina Bobek; Mestna občina Ljubljana (MOL), Oddelek za kulturo: Jerneja Batič,
 - Bobek, K. 2012: Konservatorski načrt: Ljubljana-(1) Arheološki park Zgodnje krščansko središče (EŠD: 329), (2) Arheološki park Emonska hiša (EŠD: 329), (3) Rimski zid na Mirju (EŠD: 22658). Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center,
 - Delovno gradivo iz nominacije z delovnim naslovom Brezčasna humanistična arhitektura Plečnika v Ljubljani za UNESCO Seznam svetovne dediščine, Ljubljana, 2018, poglavje 5 in 2.a.
7. Bizjak, M. 2019: Povzetek poročil o stanju Rimskega zidu na Mirju 2013 – 2018, MGML